हलराख्यं २ तगरं ३ तरवटं ४ शिम्बीफलं ५ सुपुष्पं ६ पीतपुष्पं ७ काञ्चनपुष्पकं ८ नृपमाङ्गल्यकं ९ शरत्पुष्पं १०। तस्य गुणाः। तिक्तत्वं। शीतलत्वं। चक्षुर्हितत्वम्। पित्तदाहमुखरोगकुष्ठकण्डूतिजन्तुशूलव्रणनाशित्वञ्च। इति राजनिर्घण्टः॥

आहूतं, क्ली, (आ + ह्वे + क्त।) प्रलयपर्य्यन्तं। यथा,—
"कदम्बानि पटोलानि वृन्ताकसहितानि च।
न त्यजेत् कार्त्तिके मासि यावदाहूतनारकी"॥
"आहूतानि आभूतानि प्रलयपर्य्यन्तानीति यावत्"। इति तिथ्यादितत्त्वम्॥

आहूतः, त्रि. (आङ् + ह्वे + क्त।) कृताह्वानः। यथा,—
"प्रगायतः स्ववीर्य्याणि तीर्थपादः प्रियश्रवाः।
आहूत इव मे शीघ्रं दर्शनं याति चेतसि"॥
इति श्रीभागवते १ स्कन्धे ६। ३४॥

आहूतिः, स्त्री, (आङ् + ह्वे + क्तिन्।) आह्वानं। इति शब्दरत्नावली॥

आहेयं, त्रि, (अहौ भवं। अहि + ढञ्।) अहिसम्बन्धि। तद्विषचर्म्मादि। इत्यमरः॥

आहो, व्य, (आ हन्तीति। आङ + हन् + डो।) विकल्पः। इत्यमरः॥ प्रश्नः। (यथा शाकुन्तले पञ्चमाङ्के।
"द्वारत्यागी भवाम्याहो परस्त्रीस्पर्शपांशुलः"।)
विचारः। इति मेदिनीकरहेमचन्द्रौ॥
("आहो निवत्स्यति समं हरिणाङ्गनाभिः"।
इति शाकुन्तले प्रथमाङ्के।)

आहोपुरुषिका, स्त्री, (अहो अहमेव पुरुषः। मयूरव्यंसकादित्वात् समासः। अहोपुरुषस्य भावः। अहोपुरुष + वुञ् + स्त्रीत्वात् टाप्।) दर्पात् यात्मनि सम्भावना सा। इत्यमरः॥ अधिकार्थवचनेन शक्तेरप्रतिघाताविष्करणं। आत्मविषयकार्य्यसिद्धिजननशक्त्याविष्करणं। इति भरतः॥
(यथा, भट्टौ ५।२७।
"आहोपुरुषिकां पश्य मम सद्रत्नकान्तिभिः"।)

आहोस्वित्, व्य, (आहो च स्विच्च।) आहो। विकल्पः। इत्यमटीका॥

आह्नः, पुं, (अह्नां समूहः।) दिनसमूहः। इति व्याकरणम्॥

आह्निकं, त्रि, (अह्ना निर्वृत्तं। अहन् + ठञ्।) दिननिर्व्वर्त्त्यं। दिनसाध्यं। इति मेदिनी॥ दिनसम्बन्धी॥

आह्निकं, क्ली, (अह्ना निर्वृत्तं। अहन् + ठञ्।) भोजनं। प्रकरणसमूहः। ग्रन्थभागः। नित्यक्रिया। इति मेदिनीकरहेमचन्द्रौ॥
अथ ॐ रघुनन्दनभट्टाचार्य्यकृताह्निकाचारतत्त्वोक्तकर्म्माणि संक्षेपेण लिख्यन्ते॥

तत्र प्रथमयामार्द्धकृत्यम्।

"ब्राह्मे मुहूर्त्ते जागरित्वा ब्रह्मविष्णुशिवनवग्रहान् स्मृत्वा गुरुप्रणामं कृत्वा आत्मानं ब्रह्मत्वेन संभाव्य तद्दिवसकर्त्तव्यधर्म्मकर्म्मार्थं चिन्तयेत्॥
ततः शयनादुत्थाय रात्रिवासस्त्यक्त्वा पृथिवीं नमस्कृत्य दक्षिणचरणं भूमौ विन्यस्य कर्क्कोटकनागदमयन्तीनलऋतुपर्णराजकार्त्तवीर्य्यार्ज्जुनान् स्मृत्वा नेत्रमुखे प्रक्षाल्य द्विराचामेत्॥
ततः नैर्ऋत्यां दक्षिणस्यां वा दिशि मूत्रपुरीषात्सर्गं जलमृत्तिकाशौचञ्च कृत्वा द्विराचम्य हरिं स्मृत्वा दिवा सूर्य्यं रात्रौ चन्द्रं तारां वा तदसम्भवे अग्निं पश्येत्॥
ततो दन्तधावनं। दन्तकाष्ठाभावे निषिद्धदिने च द्वादशगण्डूषजलैः पत्रैर्व्वा मुखं शोधयित्वा द्विराचामेत्।
ततः प्रातःस्नानं तिलकं सन्ध्यातर्पणञ्च कृत्वा सूर्य्योदयपर्य्यन्तं गायत्रीं जपेत्॥ स्नानाशक्तौ आर्द्रवस्त्रेण गात्रमार्ज्जनं मन्त्रस्नानञ्च कृत्वा सन्ध्योपासनं कुर्य्यात्॥
तत आदर्शादिदर्शनं दधिदूर्व्वादिमङ्गलद्रव्यस्पर्शनञ्च कुर्य्यात् इति॥ *॥

अथ द्वितीययामार्द्धकृत्यम्॥

वेदविद्याद्यभ्यासः। समित्पुष्पाद्याहरणञ्च॥ *॥

अथ तृतीययामार्द्धकृत्यम्।

गुरुदेवधार्म्मिकोपासनं। कुटुम्बभरणार्थमीश्वरोपासनादि च॥*

अथ चतुर्थयामार्द्धकृत्यम्।

मध्याह्नस्नानं। तत्र परखातोदके चेत् तदा सप्त पञ्च त्रीन् वा मृत्पिण्डान् तीरे क्षिप्त्वा नाभिमात्रोदके कुशहस्तः सशिरस्कमज्जनं कृत्वा द्विराचम्य सङ्कल्प्य यथाविधि त्रिर्निमज्जेत्॥
ततः स्नानवस्त्रपाणिव्यतिरेकेण गात्रमार्जनं तिलकं तर्पणञ्च कुर्य्यात्॥
ततः अष्टममुहूर्त्ते मध्याह्नसन्ध्यां समाप्य ब्रह्मयज्ञं विधाय देवपूजनं कृत्वा पादोदकं नैवेद्यञ्च यथाकाले उपयुञ्जीत॥ *॥

अथ पञ्चमयामार्द्धकृत्यम्॥

बलिवैश्वदेवकर्म्मणी काम्यबलिकर्म्म वामदेव्यगानं गानाशक्तौ तस्य त्रिः पाठः पार्व्वणश्राद्धानन्तरं बलिवश्वदेवकर्म्मणी कर्त्तव्ये॥
बलिकर्म्मानन्तरमतिथिलाभार्थं मुहूर्त्तं गोदोहनकालं वा अभोजनेन प्रतीक्षेत। तल्लाभे भिक्षादिकं दत्त्वा तदनुव्रजेत्। तदानीमतिथ्यलाभे नित्यश्राद्धान्तरमतिथीन् भोजयेत्। भोजनासामर्थ्ये भिक्षां दद्यात्। अतिथ्यलाभे ब्राह्मणाय दानं तदसम्भवे अग्नौ जले वा किञ्चिदन्नं क्षिपेत्॥
ततो नित्यश्राद्धं। वामदेव्यगानं तदशक्तौ ऋक्त्रयं पठेत्। नित्यश्राद्धकरणासामर्थ्ये बलितर्पणाभ्यां पितृयज्ञसिद्धिः॥ ततो गोग्रासदानं गोनमस्कारञ्च कुर्य्यात्॥ ततो यथाविधि भोजनं। विष्णुपादोदकादिकं पूर्व्वमगृहीतञ्चेत् इदानीं गृह्णीयात्॥ ततः स्थानान्तरं न गत्वा मृद्भिर्घर्षणैर्मुखहस्तौ शोधयित्वा तृणादिना दन्तलग्नरसद्रव्यमपनीय जलगण्डूषैर्मुखाभ्यन्तरं संशोध्य पाणिपादौ प्रक्षालयेत्॥
तत आसनस्थ एव भूमौ पादौ संस्थाप्य द्विराचम्य मुखं तुलसीपत्रादिना संशोध्य दक्षिणपादाङ्गुष्ठे दक्षिणहस्तेन मन्त्रेण जलं दद्यात्॥
ततो महीमार्जनाभावेऽशुचित्वादविलम्बमेव भोजनपात्रमुद्धृत्य उच्छिष्टमपनीय तत् स्थानं गोमयोदकाभ्यां सिञ्चेत्॥
ततः सुस्थ आसने उपविश्य इष्टदेवतानाम स्मृत्वा अन्नजीर्णतार्थं मन्त्रपाठपूर्व्वकवामहस्तेनोदरं परिमृज्य पादशतव्रजनानन्तरं वामपार्श्वेन किञ्चित् कालं शयित्वा ताम्बूलादिमुखवासनद्रव्यं भोक्तव्यम् इति॥ *॥

अथ षष्ठसप्तमयामार्द्धकृत्यम्।

इतिहासपुराणादिश्रवणम्॥

अथाष्टमयामार्द्धकृत्यम्॥

लौकिकचिन्ताकरणम्। सायंसन्ध्योपासनम्। इष्टदेवतास्मरणादिकञ्च कुर्य्यात्॥ *॥

अथ रात्रिकृत्यम्।

सन्ध्यानन्तरमिष्टदेवतामन्त्रजपत्रिकालपाठ्यस्तव नारायणस्मरणानि कुर्य्यात्॥
ततोऽन्नादिपाके जाते पूर्व्ववद्बलिवैश्वदेवकर्म्मणी कृत्वा अतिथिलाभेऽन्नादिकं तस्मै दत्त्वा अवश्यभरणीयैः सह सार्द्धप्रहराभ्यन्तरेऽनतितृप्तं भुञ्जीत। अन्नभोजनाभावे ताम्बूलादिकं भोक्तव्यम्॥ प्रथमयामाभ्यन्तरे विद्याभ्यासं कुर्य्यात्॥ ततः शयनं। शुचिदेशे खट्वोपरि शय्यां कृत्वा शिरोदेशे पूर्णकुम्भं निधाय रात्रिवासः परिधाय प्रक्षालितपाणिपादो द्विराचान्तः पूर्व्वशिरा दक्षिणशिरा वा पद्मनाभं स्मृत्वा यामद्वयाभ्यन्तरे शयीत॥ *॥

अथ दारोपगमनम्।

ऋतौ निषिद्धेतरदिने स्त्रीसम्भोगं कृत्वा तां दक्षिणपार्श्वेन स्वापयेत्॥
ततः अविलम्बेन मूत्रपुरीषोत्सर्गवत् मृज्जलाभ्यां लिङ्गं हस्तौ पादौ च प्रक्षाल्य द्विराचम्य स्नायात्॥
ऋतुभिन्नगमने तु लिङ्गप्रक्षालनमाचमनद्वयमात्रञ्च कुर्य्यात्। स्त्रियास्तु ऋतावनृतावपि लेपादिक्षालनानन्तरमाचमनमात्रं न स्नानं॥ क्षालनादेः पूर्व्वं मूत्रपुरीषोत्सर्गौ न कुर्य्यात्। सम्भोगानन्तरं तस्यां रात्रौ एकशय्यायां न शयीयातां। अनृतावपि गर्भवत्त्वेऽपि कामुकीमुपेयात्॥
ऋतावभिगम्य प्रातर्नैमित्तिकमङ्गशून्यस्नानं कुर्य्यात्॥
ऋतुगमनं पुत्त्रोत्पत्तिपर्य्यन्तमावश्यकम्॥ इत्याह्निकाचारतत्त्वोक्तकर्म्म समाप्तं॥ *॥

आह्लादः, पुं, (आङ् + ह्लद् + घञ्।) आनन्दः। हर्षः। यथा। श्रीभागवते १०। ५। १॥
"नन्दस्त्वात्मज उत्पन्ने जाताह्लादो महामनाः।
आहूय विप्रान् वेदज्ञान् स्नातः शुचिरलङ्कृतान्॥"

आह्लादितः, त्रि, आनन्दितः। हृष्टः। जाताह्लादः। इतोऽस्य जाते इत्यनेन आह्लादशब्दात् इतप्रत्ययेन निष्पन्नः॥

आह्वयः, पुं, (आङ् + ह्वे + अच्। यद्वा आह्वैर्यायते प्राप्यते इति। आह्व + या + घञर्थे कः।) नाम। इत्यमरः॥ (यथा, रामायणे, बालकाण्डे ४। ७॥